

"MÖHTƏŞƏM" MUSİQİ ALƏTİ

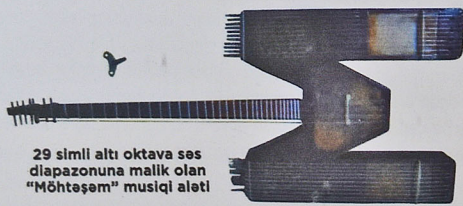
Məmmədali Məmmədov
AMK-nın "Milli musiqi alətlərinin təkmilləşdirilməsi"
elmi-tədqiqat laboratoriyasının müdiri
E-mail: mMammadali@bk.ru

"Möhtəşəm" musiqi alətinin yaranması ruhfəza musiqi alətinin bərpasından sonra baş verdi.

Şəkil №1

Səbəb ruhfəzədə olan səs tembridi. Bu səs qəlbimə, ürəyimə o qədər yatdı ki, mən menzuraya bərabər olan və üzərində bir qədər də dəqiqləşdirmələr apararaq geniş səs diapazonlu musiqi aləti yaratmaq fikrinə düşdüm. Müxtəlif variantlarda layihələndirəcəyim musiqi alətini təhlil etdim və nəticə etibarilə həqiqətən də möhtəşəm musiqi aləti əmələ gətirdim. (Şəkil 2)

29 simli altı oktava səs diapazonuna malik olan "Möhtəşəm" musiqi aləti

Şəkil №2

Layihəyə əsasən, "Möhtəşəm" musiqi alətinin səs diapazonu 6 oktavaya bərabər olmalı idi.

Alət 3 çanaqdan ibarətdir:

1. Yuxarı çanaq
2. Orta çanaq
3. Aşağı çanaq

Bu çanaqlar bir-biri ilə monolit birləşmişdir. Hər üç çanaqdan birinə səs axını üçün yol var və bu səslərin çanaq içindən müxtəlif zamanlarda çıxması üçün məsafə fərqi olan dəliklər açılmışdır. Bunlar alətin daha da effektiv səslənməsinə kömək edir. Rastlaşdığım maraqlı bir hadisənin yaratdığı təəssüratı sizlərlə də bölüşmək istəyirəm:

Divardan bir-birinə toxunaraq əsdiyim alətlərin səs tembrini mizrabla yoxlayırdım. Qeyd edim ki, onların səs tembrləri təxminən yaddaşıma hopmuşdu. İki musiqi alətinə toxunaraq asılmış "Ud mən" musiqi alətinin siminə mizrabla toxunduğum zaman səsinin artdığını, rəqslərin gec söndüyünü müşahidə etdim. "Ud mən"i ehmalca asılıqandan çıxarıb sinəmə sıxdım və simə mizrab vasitəsilə toxundum. Onu da deyim ki, əvvəl divardan asılı vəziyyətdəki başqa alətlərə toxunarkən əldə olunan səsdən əsər-alamət qalmadı. Bu təsadüf mənə bir yaqınlıq yaratdı ki, deməli, bir neçə çanaq birlikdə

№	Hissələrin adları	Ölçülər
1.	Çanağın uzunluğu	440 mm
2.	Çanağın eni	300 mm
3.	Çanağın hündürlüyü	64 mm
4.	Qolun uzunluğu	485 mm
5.	Qolun hündürlüyü	34 mm
6.	Qolun kəllə hissədən eni	30 mm
7.	Qolun çanaq hissədən eni	40 mm
8.	Orta çanağın dəri üzrlüyü	173 mm
9.	Orta çanağın aşağı eni	85 mm
10.	Orta çanağın yuxarı eni	200 mm
11.	Aşağı çanağın eni	100 mm
12.	Yuxarı çanağın eni	100 mm
13.	Kəllənin hündürlüyü	100 mm
14.	Kəllənin uzunluğu	80 mm

olarsa, daha effektiv səslənmə əldə etmək mümkündür.

Alətin texniki parametrlərinə nəzər salaq: "Möhtəşəm" musiqi alətinin 29 simi və 29 aşığı var. Qol üzərindəki simlərin sayı 7, çanağın aşağı hissəsindəki simlərin sayı 11 və çanağın yuxarı hissəsindəki simlərin sayı da ehtiva hissədəki simlərin sayına bərabərdir. Konstruksiya baxımından musiqi aləti qeyri-adi və bu alətin analoqu yoxdur. Onun yığılmasında akustik və fiziki qanunlardan istifadə edərək "Möhtəşəm" musiqi alətinə hazırladıq. Alətdə üç qol yerləşdirilmişdir. Səs mənbəyindən müxtəlif məsafələrdə çanaq içi səsləri çölə çıxarmaq məqsədi ilə dəliklər açılmışdır. Açılmış dəliklərin daha bir funksiyası isə membranın rəqsi hərəkəti zamanı (simlərin rəqsi zamanı) çanaq içində vakuum və təzyiqlik əmələ gəlməsinin qarşısını almaqdır. Daha doğrusu, membranın sərbəst rəqsini təmin etməkdir. Kəllədə və çanaq üzərindəki aşıklar dəmir materialdan hazırlanmışdır. Belə aşıklar əsasən santur musiqi alətində istifadə olunur. Qeyd edim ki, bu aşıklar kök saxlama baxımından daha etibarlıdır.

Kəllənin quruluşu "M" şəklindədir. Aləti kökləmək üçün çanağın üst hissəsinə "do" səsi verən qurğu yerləşdirilib. Çanağın aşağı, yuxarı və orta hissəsindəki membranlar dana dərisindəndir. Xərəklər qoz ağacından hazırlanıb. Musiqi alətinin sxemi və ölçüləri belədir.

1. Kəllə
2. Kəllə aşıkları
3. Qol
4. Aşağı çanaq
5. Yuxarı çanaq
6. "do" kökü verən qurğu
7. Aşağı və yuxarı çanaq xərəkləri
8. Çanaqların aşağı hissəsində olan dəliklər
9. Dana dərisindən membran
10. Orta çanaq üzrlük dana dərisi
11. Orta çanaq xərəyi
12. Çanağın yuxarı hissəsindəki dəlik
13. Aşağı çanaq aşıkları
14. Yuxarı çanaq xərəkləri

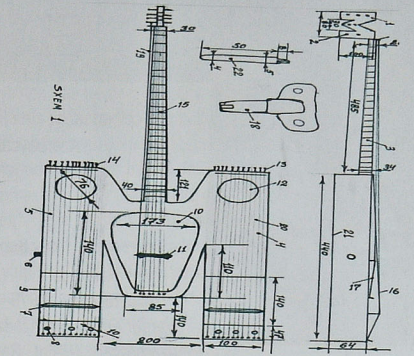
Ədəbiyyat:

1. Abdullayeva S.A. Azərbaycan xalq çalğı alətləri (musiqişünaslıq-organoloji tədqiqat). B.: Adiloğlu, 2002, 454 s.
2. Marağalı Əbdülqadir. Musiqi alətləri və onların növləri (farscadan tərcümə: M.Müsəddiq). // "Qobustan" jurnalı, 1977, №1, s. 74-79.
3. Nəcəfzadə A.İ. Azərbaycan çalğı alətlərinin izahlı lüğəti. (Yenidən işlənmiş II nəşr). B.: MBM, 2004, 224 s.
4. Nəcəfzadə A.İ. Çalğı alətlərimiz. B.: Min bir mahnı MMC, 2004, 128 s.

Резюме

В статье написано о необходимости создания и проектирования новоизобретенного музыкального инструмента "Мокхешем".

Ключевые слова: музыкальный инструмент, мокхешем, корпус, подставка, струна, октава, колки, головка.

15. Qol üzərində not pərdələri
16. Aşağı və yuxarı çanaq simləri
17. Orta çanaq üzərindəki simlər
18. Kökləyici açar
19. Kök sim
20. Aşağı və yuxarı çanaqların dekası
21. Çanaqların arxa dekası
22. Aşığı (santur aşıkları)

"Möhtəşəm" musiqi alətində simlərin sıralanma strukturu da qeyri-adi. Qol üzərindən 7 sim keçir, bunlardan 6-sı üç cütdür. Yəni I qoşasım bir-birindən oktava fərqlidir. Daha doğrusu, simin biri I oktavanın "do" səsinə köklənib, II sim kiçik oktavanın "do" səsinə köklənir. Beləliklə, hər 3 qoşasım bu qayda ilə köklənir.

VII qoşasım isə II qoşasımə uyğun daha bir oktava bəm köklənir. Alət birləşmiş halda üç çanaqdan ibarət olduğundan və hər üç çanaq üzərindən simlər keçdiyindən ifa edərkən hər üç çanağın birlikdə ahəngi yaranır və bu da alətin daha mələhətli səslənməsinə kömək edir.

Yuxarı çanaq simləri daha bəm səslidir, bu simlər böyük oktava-da səslənir. Aşağı çanaq simləri isə daha zil səsləri əks etdirir. ❖

Summary

In the article it is written about the necessity of creating and designing a newly invented musical instrument "Mokhteshem".

Key words: musical instrument, mokhteshem, body, stand, string, oktav, tuners, head.